

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ

У статті на основі досліджень системи управління фінансовими ризиками запропоновано визначення митного ризику. Проведено дослідження ролі фінансових ризиків у митній системі України, їх впливу на митний контроль та митне оформлення товару. Розглянуто алгоритм оцінки ризиків за вантажно-митною декларацією.

The definition of customs risk on the basis of studies of financial risk management system is proposed in the article. The role of financial risks in the customs system of Ukraine and their impact on customs control and customs clearance are investigated. The algorithm of risk assessment on cargo customs declaration is considered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як свідчить історія організації митного контролю в Україні, як і в будь-якій іншій державі, залежно від її митної політики пріоритетними напрямками роботи митних установ є або боротьба з незаконним переміщенням товарів через кордон, або виконання фіскальної функції, або поєднання першого та другого [1]. Однак, незалежно від того, яку митну політику проводить держава – ліберальну, протекціоністську чи змішану, на митні установи покладається обов'язок здійснювати контроль за дотриманням митного законодавства. У період монополізації зовнішньої торгівлі, коли коло осіб, які перетинають митний кордон, і суб'єктів зовнішньоторговельних відносин є обмеженим, а останні засновані лише на державній формі власності, митний контроль здійснюють переважно у формі перевірки документів і відомостей, зазначених у митних документах. За умов розвитку зовнішньоторговельних відносин, туризму, поширення міграції трудових ресурсів, капіталів, участі у процесах міжнародної митної інтеграції митний контроль істотно ускладнюється й потребує застосування новітніх форм і методів управління фінансовими ризиками.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемні питання щодо виявлення ризиків у системі митного контролю та оформлення досліджуються в наукових працях обмеженим колом вітчизняних науковців і практиків митної справи, серед яких чільне місце займають Л. В. Голишевська, Т. О. Кобзар, І. В. Співак, В. Суворов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженню аналізу та управлінню ризиками як комплексної системи, її запровадженню у національне законодавство вітчизняні дослідники достатньої уваги не приділяли.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення місця та ролі фінансових ризиків у системі митного контролю та митного оформлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз ризиків ураховує три основні елементи: визначення ризику, його аналіз, оцінка та дослідження величини впливу. Для того, щоб ідентифікувати ризик, в якості джерел інформації варто розглядати усі можливі варіанти отримання даних, що повинні оцінюватися на предмет точності та, за необхідності, бути доступними для оперативної роботи. В ЄС країнами-членами було розроблено спільний Каталог індикаторів ризику, відповідно до якого проводиться ідентифікація та оцінка ризиків для суб'єктів ЗЕД. Цей Каталог є важливим джерелом інформації, що доступний митним органам. Використання даних про ризик, його оцінка, повинні застосовуватись з урахуванням особливостей кожного окремого випадку. Якщо встановлено факт правопорушення, то формується відповідна історія із зазначенням випадків та фактів, що

стосуються справи. Такі списки можуть аналізуватися та накладатися на поточні дані для виявлення умов виникнення такого ризику на даний період часу [2].

Головним інструментом для проведення ідентифікації та аналізу ризиків в країнах ЄС є Форма інформації про ризик, що використовується митними органами при перевірці товарів. Для оцінки ризику та визначення величини його впливу, можуть використовуватись різноманітні рейтингові системи. Здебільшого поширена система «високий, середній та низький ступінь ризику». Високий ступінь ризику, зазвичай, свідчить про те, що із високою ймовірністю ризик може виникнути та мати серйозні наслідки. Заходи щодо запобігання таких ризиків повинні доводитись до вищого керівництва та, можливо, узгоджуватись із загальним планом контрольних заходів. Ризики середнього ступеню мають меншу ймовірність виникнення, або не такі загрозливі наслідки. Також при такому рівні ризику рекомендується обґрунтовувати відсутність проведення будь-яких заходів. Низький ступінь ризику вважається прийнятним і може бути оцінений як стандартний. Він необов'язково вимагає виконання будь-яких дій або процедур.

Отже, при виникненні ризику має бути проведено митний контроль і необхідно прийняти рішення як саме та в якому обсязі.

Управління ризиком відбувається циклічно: виявлення та розпізнання ризику, аналіз ризику, оцінка ризику та визначення пріоритетів, прийняття заходів по застосуванню адекватних форм митного контролю, мінімізація ризику, оцінка результатів.

Алгоритм оцінки ризиків за вантажно-митною декларацією здійснюється за декількома коридорами-фільтрами:

- за профілями ризику;
- за загальним рівнем ризику;
- за значимістю товару;
- за надійністю зовнішньоекономічних операторів;
- за методом випадкового відбору [2].

Разом із тим, основними важелями управління ризиками під час митної поставки товарів є форми митного контролю. Кінцевою метою управління ризиками є вибір мінімальної, однак достатньої кількості форм митного контролю. Результатом здійснення вибраної форми митного контролю є підтвердження (виявлення порушень) або спростування (відсутність порушень) потенційного ризику.

При цьому надалі це виступає вхідною інформацією для системи аналізу та управління ризиками, що забезпечує адаптацію системи аналізу та управління ризиками. Упровадження системи аналізу та управління ризиками потребує тісної інформаційної співпраці митних адміністрацій країн відправлення, призначення та транзиту товарів, що дасть змогу комплексно підходити до управління міжнародним ланцюгом поставок товарів, адже митні адміністрації як державні інституції мають унікальний статус, який уможливорює підвищення безпеки міжнародного ланцюга поставок товарів і сприяння соціально-економічному розвитку.

Таким чином, розроблена схема дозволяє виокремити основні ланки міжнародного ланцюга поставки товарів, зокрема виробника, експортера, перевізника, імпортера тощо, і підтвердити їх безпосередній вплив на систему аналізу й управління ризиками як базових об'єктів аналізу ризиків.

Застосування цілісної системи аналізу та управління ризиків надає низку переваг для всіх учасників процесу здійснення зовнішньоторговельної діяльності: для митних адміністрацій відбувається економія ресурсів, оскільки, використання такої системи дає можливість зменшити кількість витратних форм митного контролю; суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності економлять фінансові витрати, в яких є потреба при проходженні усіх процедур митного контролю; перевізник швидше вивільняє транспортний засіб. У цілому ж, для держави система аналізу та управління ризиками дозволяє перейти на нові принципи міжнародної торгівлі [3].

В умовах світової фінансової кризи нова стратегія Всесвітньої митної організації спрямована на активізацію транснаціонального товарообміну шляхом спрощення митних процедур, відмови від невиправданих «фізичних» перевірок товарних партій та скорочення операційних витрат, пов'язаних з «торговими операторами». ВМО рекомендує митним адміністраціям більш активно застосовувати систему аналізу й управління ризиками, підвищувати рівень інформаційного обміну, а також налагоджувати більш тісні контакти із законотворчими учасниками зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення своєчасного інформаційного обміну і прискорення виконання необхідних процедур, що дозволить гарантувати безперервне функціонування міжнародних вантажопотоків.

Таке співробітництво передбачає використання програми «уповноважених економічних операторів» (УЕО). Митні адміністрації мають керуватися у своїй діяльності основними засадами Рамкових стандартів безпеки сприяння міжнародній торгівлі та встановлювати партнерські відносини з бізнес-співтовариством щодо забезпечення безпечності та надійності функціонування міжнародного ланцюга поставок товарів шляхом створення міжнародної системи визначення тих компаній, які забезпечують високий рівень гарантій безпечності в тому, що стосуються їх ролі в ланцюгу поставок товарів.

Для спрощення процедур митного контролю та митного оформлення потрібно забезпечити подальше впровадження в митних органах уніфікованих технологій з метою створення умов для поступової адаптації митних технологій до роботи у повному обсязі з інформацією про товари та транспортні засоби.

Необхідна також розробка та впровадження в практичну діяльність митних органів методики вимірювання тривалості процедур митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів з метою створення основи для оцінювання дієвості заходів Держмитслужби зі спрощення таких процедур [2].

Розробка та впровадження в практичну діяльність митних органів системи аналізу ризиків та управління ними, її автоматизація є також одним із ключових моментів. Необхідне удосконалення інформаційного наповнення цієї системи з метою забезпечення обґрунтованості проведення вибіркового оглядів, підвищення їх результативності.

Об'єктивною необхідністю є досягнення уніфікованості і вичерпності вимог, що висуваються до інформації та документів, які подаються або утворюються під час проходження митного контролю та оформлення товарів з метою прискорення реалізації у повному обсязі започаткованої Державною митною службою України процедури електронного декларування.

На митну службу України сьогодні покладається величезна відповідальність та багато питань, які потребують нагального вирішення. Серед іншого, це питання подальшого удосконалення системи аналізу та управління ризиками, введення електронного декларування та удосконалення системи пост-митного аудиту. Усі вони нерозривно пов'язані між собою та покликані захищати економічні інтереси нашої держави. Тому більш детально зупинимось на вищезгаданих напрямках.

У вересні 2008 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», яка дозволить зміцнити митну безпеку України, адаптувати Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби до нової комп'ютеризованої транзитної системи ЄС, надавати оперативну й достовірну інформацію про наміри щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій, а також удосконалити інформаційну інфраструктуру Держмитслужби.

Комплексна система «Електронна митниця» є поєднанням інформаційно-телекомунікаційних технологій. Створення системи й запровадження в Україні електронного декларування товарів дозволить підвищити якість митного регулювання й удосконалити митне адміністрування [4].

Потреба в електронному декларуванні пов'язана з розвитком інформаційних технологій та появою Інтернету, які дозволяють реалізувати он-лайн спілкування митниці та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом введення електронного декларування

та отримання результатів митного оформлення через ці мережі. Сьогодні усі передові митні технології створені на базі та з використанням інформаційних систем, які пройшли шлях від допоміжного до основного механізму контролю, обробки, аналізу та зберігання митної інформації. Тенденції світового розвитку свідчать про те, що з метою спрощення митних і логістичних процедур при постачанні товарів для ввезення та вивезення з території країни, зменшення ризиків порушення безпеки мешканців, необхідно створювати електронні інформаційні системи, функціонально сумісні з аналогічними системами різних країн, доступні, безпечні, об'єднані та контрольовані.

Багатофункціональна система «Електронна митниця», яка передбачає безпаперовий документообіг під час перетину державного кордону є досить важливим елементом при намаганні мінімізувати ризики зовнішньоекономічної діяльності. Ця система має поєднати існуючі інформаційні системи митного контролю в єдину автоматизовану систему. Встановлено вичерпний перелік підстав, за яких митний орган відмовляє у прийманні ВМД. За відмови у прийманні ВМД для оформлення митним органом заповнюється картка відмови і інформація про відмову надсилається декларанту електронним повідомленням, засвідченим електронним цифровим підписом посадової особи митниці, як і у випадку оформлення електронної ВМД.

Приймання для оформлення ВМД на паперовому носії підтверджується за умови поставлення посадовою особою митниці штампа «Під митним контролем», а електронної ВМД – шляхом внесення до декларації за допомогою АСМО відмітки про приймання для оформлення, засвідченої електронним цифровим підписом посадової особи митниці.

Зазначимо, що виключено положення, яке встановлювало, що прийнята до оформлення ВМД не може бути відкликана декларантом.

ВМД на паперовому носії вважається оформленою за наявності на всіх її аркушах відбитка особистої печатки посадової особи митниці, яка завершила митне оформлення, а електронна ВМД – за наявності внесеної до декларації АСМО відмітки про завершення митного оформлення, засвідченої електронним цифровим підписом посадової особи митниці.

У випадку митного оформлення товарів, які вивозяться за межі України за електронною ВМД, замість оригіналу п'ятого основного аркуша ВМД на паперовому носії використовується електронна ВМД [5].

Оформлена митним органом електронна ВМД із внесеною до неї інформацією про підтвердження факту вивезення товарів, засвідченою електронним цифровим підписом посадової особи митниці, передається за допомогою засобів інформаційно-телекомунікаційних систем органам ДПА та декларанту.

Оцінка вартості товарів, що переміщуються через митний кордон держави, – досить складна процедура в митній справі, оскільки від коректного визначення митної вартості залежить розмір стягнутих митних платежів. Процедури та методологія визначення митної вартості – досить актуальна наукова проблема, оскільки величина митної вартості значною мірою впливає на забезпечення повноти надходження платежів до державного бюджету. Саме за рахунок удосконалення процедур визначення митної вартості можна набагато підвищити ефективність діяльності митних органів у сфері контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

В Україні контроль за правильністю визначення митної вартості здійснюється на трьох етапах:

- до моменту митного оформлення та пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України – на підставі попередньої інформації;
- під час перетину товарів і транспортних засобів через митний кордон України – у рамках здійснення митного контролю;
- після закінчення операцій митного оформлення та митного контролю після перетину митного кордону України – так званий пост-митний контроль [1].

Для пост-митного контролю правильності нарахування і сплати митних платежів наказом Державної митної служби України створено службу аудиту при Департаменті аналітичної роботи, управління ризиками та аудиту, яка здійснює координування роботи, методологічне та консультативне забезпечення діяльності підрозділів контрольно-перевірної роботи та аналізу ризиків відділів організаційно-контрольної діяльності. Одне із завдань служби аудиту – організаційне та методичне забезпечення перевірок суб'єктів ЗЕД посадовими особами митних органів, надання методичної та практичної допомоги митним органам за напрямом здійснення контрольно-перевірної діяльності та безпосередня участь у проведенні таких перевірок.

Сьогодні загальні, уніфіковані методики перевірок дотримання суб'єктами ЗЕД законодавства з питань митної справи при різних видах зовнішньоекономічних операцій не розроблені.

До основних завдань митної служби України, передбачених законодавством нашої країни, належить організація та проведення митного контролю під час перетину кордону товарів і транспортних засобів. Однією із форм митного контролю, закріплених Митним кодексом України, є «перевірки системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, які відповідно до законів справляються при переміщенні товарів через митний кордон України», що стають можливими у період подальшого контролю, а саме у формі пост-митного контролю. За результатами цього контролю розробляють заходи щодо ліквідації виявлених недоліків та усунення причин і умов їх виникнення.

Окрім митного, товари можуть підлягати санітарно-епідеміологічному, фітосанітарному, радіологічному, екологічному, ветеринарному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей. Митне оформлення товарів завершується тільки після здійснення встановлених законодавством необхідних для цього товару видів контролю. Здійснення зазначених видів державного контролю супроводжується поданням відповідних документів, заповненням установлених форм, виконанням контрольних заходів, що призводить до втрати часу та матеріальних ресурсів як учасників зовнішньоекономічної операції, так і державних органів. Тому постає нагальна потреба в координації діяльності контролюючих органів на державному кордоні, з метою уникнення черг у пунктах пропуску, спрощення та прискорення контрольних процедур. Одним із шляхів такої координації можна розглядати організацію їх діяльності за принципом «єдиного вікна» [3]. Це система організації митного контролю, яка дозволяє оптимізувати експортно-імпорتنі процедури, надавати учасникам торгівлі інформацію для виконання всіх нормативних вимог до імпорتنих або експортних операцій. Зазначене й обумовлює актуальність дослідження умов та механізмів реалізації основних засад концепції «єдиного вікна» як інструмента подальшої трансформації системи митного регулювання України відповідно до її євроінтеграційних пріоритетів і статусу країни – члена СОТ.

Як свідчить світова практика, від реалізації концепції «єдиного вікна» незалежно від обраної моделі держава має змогу більш ефективно та раціонально розподіляти ресурси, значно спрощувати процедури на кордоні. Крім того, в перспективі зникає проблема недоотримання доходів, а учасники торгівлі більш суворо дотримуються вимог контролюючих органів [6, с.47].

Для учасників зовнішньоторговельних операцій запровадження концепції «єдиного вікна» сприяє зниженню витрат внаслідок зменшення затримок на кордоні, прискорення митного оформлення товарів, підвищення ефективності та раціонального розподілу ресурсів.

Позитивний досвід запровадження концепції «єдиного вікна» у Швеції, Нідерландах, Маврикії, Сінгапурі, США тощо. Наприклад, реалізація концепції «єдиного вікна» в Маврикії дозволила скоротити середній час митного оформлення з 4 год. до 15 хв. для декларацій, що не потребують додаткових розглядів, при цьому орієнтовний розмір економії коштів становить близько 1% ВВП [6, с.51].

Необхідно зазначити, що створення системи аналізу та управління ризиками, розбудова зазначеної системи і забезпечення наповнення її профілями ризиків – це завдання, що стоять перед сучасними митними службами зокрема та перед будь-якими контролюючими органами взагалі. Разом з тим аналіз та управління ризиками потребує окремого детального розгляду. На думку автора, створення системи аналізу ризиків, до користування та наповнення якої матимуть регламентований доступ посадові особи всіх контролюючих органів, є необхідною передумовою ефективного функціонування «єдиного вікна».

До основних проблемних питань організації діяльності контролюючих органів під час здійснення державного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, за принципом «єдиного вікна» належить відсутність правових підстав на таку організацію. Окрім того, існують окремі інфраструктурні проблеми – немає загальної інформаційної системи контролюючих органів. Ураховуючи головну роль митних органів під час реалізації «єдиного вікна», необхідно розглянути можливість підвищення ефективності митного контролю та делегування окремих повноважень контролюючих органів митним органам [3].

Висновки і перспективи подальших розробок. За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку, що зазначені автором структурні елементи системи аналізу та управління ризиками (вхідні дані, аналіз ризиків, управління ризиками) потребують подальших ґрунтовних досліджень, які повинні спрямовуватися на визначення функцій, завдань та їх підпорядкованості під час митного контролю.

Таким чином, запровадження системи аналізу та управління ризиками у вітчизняне законодавство дозволить разом з іншими перевагами оптимізувати транспортно-митні технології та процедури забезпечення перевезень вантажів, що може полягати в обранні товарів і транспортних засобів із високим ступенем ризику для контролю, у виборі найбільш доцільних форм митного контролю для підтвердження або спростування відомостей щодо потенційних ризиків.

Список використаної літератури

1. Голишевська Л. В. Аналіз та оцінка ризиків під час здійснення митного регулювання ЗЕД / Л. В. Голишевська, Т. О. Кобзар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_WP_2010/Economics.
2. Співак І. В. Технології митного контролю доцільно вдосконалити / І. В. Співак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua>.
3. Суворов В. Удосконалення системи митного контролю в Україні в контексті концепції «єдиного вікна» / В. Суворов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vamsu_econ/2009_2.
4. Про затвердження Примірної форми договору про застосування вантажної митної декларації в електронному вигляді: Наказ Державної митної служби України від 06.12.07 № 1028/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=va028342-07>.
5. Впровадження електронного декларування товарів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.dtk.com.ua/show/ukr/article/4184.html>.
6. Концепция «единого окна»: значение эффективных потоков информации: материалы конференции под эгидой Европейской экономической комиссии ООН «Упрощение процедур торговли: Распределение выгод от процесса глобализации в новых условиях безопасности». – Женева: СЕК ООН, 2004. – 450 с.

Прийнято до друку 15.02.2013